
АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

Аверочкіна Т. В.,
к. ю. н., с. н. с., доцент,
завідувач лабораторії
кафедри морського та митного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»
(м. Одеса, Україна)

УДК 342.951

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРИМУС У ПРИБЕРЕЖНИХ ВОДАХ УКРАЇНИ

Статтю присвячено дослідженню заходів адміністративного примусу (адміністративного попередження, адміністративного припинення та адміністративної відповідальності), що здійснюються у внутрішніх водах, територіальному морі та виключній (морській) економічній зоні України. Проведено класифікацію цих заходів, а також суб'єктів, на які покладене здійснення відповідних повноважень з їх застосування. Зазначається, що окремі напрями державного управлінського впливу на суспільні відносини, що виникають у прибережних водах України, особливо у виключній (морській) економічній зоні, потребують невідкладних нормотворчих робіт та розробки плану заходів щодо податкового підтримання виробництва енергії шляхом використання води, течій і вітру.

Ключові слова: адміністративний примус, адміністративне попередження, адміністративне припинення, адміністративна відповідальність, прибережні води, внутрішні води України, територіальне море України, виключна (морська) економічна зона України, адміністративна юрисдикція.

Tetyana Averochkina. Administrative Coercion in Coastal Waters of Ukraine. – Article.

The article is devoted to the investigation of measures of administrative coercion (administrative warning, administrative discontinuance and administrative penalty), which are carried out in inland waters, territorial sea and exclusive (maritime) eco-

conomic zone of Ukraine. The classification of these measures, as well as subjects, which are entrusted with the implementation of the respective proxies for their application, has been carried out. It is noted that certain directions of state administrative influence on social relations that arise in coastal waters of Ukraine, especially in the exclusive (maritime) economic zone, require urgent normative works and development of a plan of measures for tax support of energy production by using water, currents and wind.

Keywords: administrative coercion, administrative warning, administrative discontinuance, administrative liability, coastal waters, internal waters of Ukraine, territorial sea of Ukraine, an exclusive (maritime) economic zone of Ukraine, administrative jurisdiction.

Аверочкина Т. В. Административное принуждение в прибрежных водах Украины. – Статья.

Статья посвящена исследованию мер административного принуждения (административного предупреждения, административного пресечения и административной ответственности), осуществляемых во внутренних водах, территориальном море и исключительной (морской) экономической зоне Украины. Проведена классификация этих мер, а также субъектов, на которых возложено осуществление соответствующих полномочий по их применению. Отмечается, что отдельные направления государственного управленческого воздействия на общественные отношения, возникающие в прибрежных водах Украины, особенно в исключительной (морской) экономической зоне, требуют проведения безотлагательных нормативных работ и разработки плана мероприятий по налоговой поддержке производства энергии путем использования воды, течений и ветра.

Ключевые слова: административное принуждение, административное предупреждение, административное пресечение, административная ответственность, прибрежные воды, внутренние воды Украины, территориальное море Украины, исключительная (морская) экономическая зона Украины, административная юрисдикция.

Прибережні води будь-якої держави є вагомим фактором її успішного розвитку та економічної стабільності. Невипадково саме на узбережжях океанів, морів та великих судноплавних рік виникали первісні міста та держави (цивілізація майя, Месопотамія, Стародавня Греція, Римська Імперія, Єгипет тощо). Життєзабезпечення населення давніх та сучасних прибережних агломерацій напряму пов'язане з їх розташуванням поблизу морських та річкових торговельних шляхів, які є запорукою їх більш прогресивного розвитку в порівнянні з тими поселеннями, що не мали виходу до водних комунікацій. З часом цей системоутворюючий вплив поширився углиб країн, проте до сьогодні саме прибережні регіони держав займають лідируючі позиції у сфері

оновлення та вдосконалення законодавства у сфері використання водних просторів, морського та річкового транспорту, практики його застосування і запозичення позитивного досвіду зарубіжних держав у вітчизняну практику. В Україні наочним прикладом цієї тези є те, що ініціативи стосовно реформування морської галузі країни та удосконалення її правового забезпечення висловлюються саме у приморському Одеському регіоні [1].

Завдячуючи близькому розташуванню до суходолу, саме у прибережних водах здійснюється найбільший обсяг прав прибережної держави щодо здійснення публічного управління. Так, на внутрішні води і територіальне море поширюється суверенітет та юрисдикція прибережної держави в повному обсязі, вони належать до її державної території, але у останньому, зважаючи на ч. 3 ст. 2 Конвенції ООН з морського права 1982 р. [2] (далі – *UNCLOS'82*), суверенітет здійснюється з дотриманням норм цієї Конвенції та інших норм міжнародного права. У прилеглий зоні – діє юрисдикція прибережної держави у чотирьох сферах – митній, фіскальній, санітарній та імміграційній (ст. 33 *UNCLOS'82*), у виключній економічній зоні (далі – ВЕЗ) – суверенні права з метою розвідування, розробки, збереження та управління природними ресурсами та щодо інших видів діяльності у сфері економічної розвідки та розробці зазначеної зони (виробництво енергії шляхом використання води, течій і вітру); юрисдикція щодо: створення і використання штучних островів, установок і споруд; морських наукових досліджень; захисту і збереження морського середовища тощо (ст. 56 *UNCLOS'82*).

Віднесення достатньо віддалених від узбережжя морських просторів (прилегла зона, ВЕЗ) до категорії прибережних вод держави ґрунтується на нормах *UNCLOS'82*, відповідно до яких у зазначених просторах передбачені суверенні права та юрисдикція саме прибережної держави, та вони значно відрізняються від юрисдикції та прав інших держав у цих просторах. Одним з важливих аспектів, що відрізняє юрисдикцію держави у її прибережних водах є досить широкі повноваження щодо застосування адміністративного примусу. І це є цілком природно, адже здійснюючи власні права щодо управління цими водними просторами, прибережна держава, серед іншого, здійснює в них певні заходи адміністративного примусу з метою підтримання встановленого в них правового режиму. Дослідження окремих аспектів здійснення прав України як прибережної держави у набли-

жених до її узбережжя водних просторах відрізняється особливою актуальністю у зв'язку з ситуацією, що склалася навколо бурових установок для видобування газу та нафти у родовищах континентального шельфу в межах виключної (морської) економічної зони України (далі – ВМЕЗ України), а також необхідністю відновлення можливості здійснення Україною прав прибережної держави навколо Кримського півострова, у Керченській протоці та проблемних аспектів розмежування Азовського моря.

До проблематики здійснення примусових адміністративних заходів у морських просторах зверталися Б. В. Бабін, Є. В. Додін, С. О. Кузнецов, В. В. Серафімов та деякі інші автори, проте спеціального дослідження здійснення адміністративного примусу в прибережних водах України в їх розробках проведено не було, що і обумовило обрання мети цієї статті.

Правовим базисом здійснення заходів адміністративного примусу у прибережних водах України є закони України від 04.11.1991 р. «Про державний кордон України» [3] (далі – Закон «Про державний кордон України») та від 16.05.1995 р. «Про виключну (морську) економічну зону України» [4] (далі – Закон «Про ВМЕЗ України»). Як відомо, адміністративний примус є одним із видів державно-правового примусу та характеризується тими самим ознаками, що характерні для останнього: це правозастосовна діяльність, спрямована для охорони правопорядку, реалізується в рамках охоронних правовідносин тощо. Поряд із цим, адміністративно-правовий примус має окремі, лише йому притаманні, особливості: регулюється нормами адміністративного права, яке передбачає види, підстави, порядок їх застосування; застосовується не лише до індивідуальних, але й до колективних осіб; має багато суб'єктів; здійснюється в рамках позаслужбового підпорядкування, при відсутності організаційного підпорядкування між сторонами [5, с. 41]. Ці ознаки є характерними також і процесові застосування заходів до іноземних та українських суден, які не дотримують режиму територіального моря, внутрішніх вод та ВМЕЗ України. Також тут прослідковується наявність виокремлюваних адміністративно-правовою наукою (на підставі відповідного законодавства) засобів адміністративно-правового примусу: адміністративного попередження (що не пов'язані з адміністративним проступком, спрямовані на його недопущення), адміністративного припинення (що пов'язані з адміністративним проступком і мають на

меті: припинити протиправну дію, не допустити нової і забезпечити можливість притягнення правопорушника до відповідальності; класифікуються на загальні, спеціальні та процесуальні) та адміністративної відповідальності (накладення адміністративного стягнення) [5, с. 41-42, 46-47].

Так, визначені у ст. 28 Закону України «Про державний кордон України» права посадових осіб Державної прикордонної служби України при виконанні покладених на них завдань щодо підтримання встановленого режиму територіального моря та внутрішніх вод, а також нагляду за додержанням іноземними і українськими невійськовими судами встановлених у них режимних правил, і здійснювані такими посадовими особами дії можна, відповідно до класичного підходу класифікувати на заходи адміністративного попередження, заходи адміністративного припинення та заходи адміністративної відповідальності.

Заходи адміністративного попередження: звернення з пропозицією до судна показати національний прапор, якщо його не піднято, провести опит про цілі заходження судна у води України; звернення з пропозицією змінити курс судна, якщо він веде до закритого для плавання району. Правилами плавання і перебування в територіальному морі, внутрішніх водах, на рейдах та в портах України іноземних військових кораблів, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 16.05.1996 р. № 529 [6] (далі – Правила) передбачений захід адміністративного попередження, здійснення якого покладене на командира іноземного військового корабля: у разі вимушеного недодержання іноземним військовим кораблем правил плавання і перебування в територіальному морі, внутрішніх водах, на рейдах та в портах України він повинен негайно повідомити про це адміністрацію найближчого порту України (п. 4). Покладання такого обов'язку на командира іноземного військового корабля нормами внутрішнього законодавства України – характерна ознака всієї нормативно-правової бази України, якою врегульовано морську діяльність, та норми про поширення юрисдикції України на іноземні суда та їх екіпажі містяться не лише у нормативних актах з загальнодержавною сферою дії, а навіть у локальних актах – обов'язкових постановках по морським портам, де окремо спеціально зазначається про таке поширення [7].

Заходи адміністративного припинення: зупинення судна і проведення його огляду, якщо воно не відповідає на сигнал опиту, перебуває

в закритому для плавання районі, порушує інші правила заходження у води України, плавання і перебування в них, а також займається промисловою та іншою діяльністю на порушення законодавства України, міжнародних договорів України. Огляд судна включає перевірку судових та навігаційних документів, документів членів екіпажу і пасажирів, документів на вантажі, а у необхідних випадках – і судових приміщень. Після огляду судна йому може бути дозволено продовжити плавання у водах України з додержанням установлених правил, або запропоновано покинути води України, або його може бути затримано відповідно до чинного законодавства; поміщення на судно в необхідних випадках прикордонного наряду для супроводження судна в порт або з порту до державного кордону України; зняття з судна і затримання осіб, які вчинили злочин і підлягають кримінальній відповідальності за законодавством України, передання цих осіб органам дізнання і слідства, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України; переслідування і затримання у відкритому морі судна, яке зайшло до територіального моря з порушенням встановлених правил, або судна, яке порушило закони чи правила плавання і перебування у водах України, до заходження його в територіальне море своєї країни або третьої держави в разі, якщо переслідування почато в територіальному морі або внутрішніх водах України і велося безперервно.

Відповідно до ст. 29 «Про державний кордон України», іноземне невійськове судно, яке перебуває в територіальному морі та внутрішніх водах України, затримується органами Державної прикордонної служби України та конвоюється до найближчого порту або іншого відповідного пункту у випадках, якщо: судно на шкоду безпеці України займається збиранням інформації або чинить будь-який інший акт, ворожий Україні; судно перебуває у районі, оголошеному компетентними органами України у встановленому порядку тимчасово закритим для плавання; судно незаконно займається будь-якою промисловою, дослідницькою або пошуковою діяльністю, скиданням і захороненням речовин, шкідливих для здоров'я людей або живих ресурсів вод, чи інших відходів і матеріалів; судно провадить висадку чи посадку людей, вивантаження чи навантаження вантажів у не встановлених для цього місцях або у встановлених місцях, але без дозволу компетентних органів України; судно здійснює без дозволу компетентних органів України підняття в повітря або прийняття на

борт літальних апаратів; члени екіпажу або інші особи, які перебувають на судні, пошкоджують прикордонні знаки, засоби навігаційного огороження, кабелі зв'язку, інші підводні або надводні об'єкти, що належать Україні; капітан судна не пред'явив необхідних суднових і вантажних документів; судно не підкоряється розпорядженням представників органів Державної прикордонної служби України або інших компетентних органів України; судно перебуває в територіальному морі України на порушення правил, встановлених цим Законом, міжнародних договорів України або загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права.

Заходи адміністративного припинення, які застосовуються до іноземних військових кораблів, передбачені Правилами: у разі недодержання іноземним військовим кораблем, його плавзасобами, літальними апаратами або особовим складом під час плавання і перебування в межах територіального моря, внутрішніх вод, на рейдах та в портах України законів і правил України командиру іноземного військового корабля (загону) ставляться вимоги щодо необхідності їх додержання. Іноземному військовому кораблю, який ігнорує звернену до нього вимогу про додержання законів і правил України, компетентними органами може бути запропоновано негайно покинути територіальне море України (п. 7).

До заходів адміністративного припинення належить також застосування Державною прикордонною службою України (спеціальним її підрозділом – Морською охороною) спеціальних засобів – засобів фізичного впливу, службових собак, зброї, бойової техніки, озброєння кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу – відповідно до Інструкції про застосування зброї, бойової техніки, озброєння кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України, затверджена наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України від 21.10.2003 р. № 200 [8].

Відповідно до цієї Інструкції, у територіальному морі та внутрішніх водах України зброю кораблів (катерів) Морської охорони Державної прикордонної служби України дозволяється застосовувати: без попередження – для: 1) відбиття збройного нападу та вторгнення на територію України озброєних військових груп і злочинних

угруповань; 2) припинення збройних провокацій, а також для відбиття нападу або припинення збройного опору осіб, які незаконно перетинають чи намагаються незаконно перетнути державний кордон України; 3) відбиття збройного нападу (подання допомоги для відбиття збройного нападу) на кораблі (катери) та судна Державної прикордонної служби України або інші судна України; 4) припинення збройного опору суден-порушників законодавства України про державний кордон. Після попереджувальної стрільби – для: 1) запобігання викраденню морських та річкових суден, що належать Україні; 2) припинення ворожих дій іноземних суден щодо українського узбережжя, українських підводних та надводних об'єктів; 3) затримання суден-порушників законодавства України про державний кордон у разі невиконання вимоги зупинитися, якщо судно-порушник намагається втекти, а інші можливості для його зупинення вичерпано. Кораблі (катери) Морської охорони Державної прикордонної служби України при виконанні завдань з охорони державного кордону на річках у цих випадках (після попереджувальної стрільби) застосовують тільки стрілецьку зброю.

Проти іноземних військових кораблів, які порушили державний кордон, зброя кораблів (катерів) застосовується за наказом Голови Державної прикордонної служби України, погодженим у кожному окремому випадку з Міністерством оборони України. У цих випадках наказ про застосування зброї передається через командира загону Морської охорони.

Заходи адміністративної відповідальності у Законі «Про державний кордон України» представлені у особливому, не характерному для інших сфер адміністративного впливу, вигляді, адже відповідно до ст. 31, затримані іноземні невійськові суда передаються у встановленому порядку уповноваженим представникам відповідних іноземних держав, або видворяються за межі територіального моря та внутрішніх вод України, або у випадках, передбачених законодавством України, конфіскуються за рішенням суду. Інші – містяться у Кодексу України про адміністративні правопорушення [9] (далі – КУпАП). Так, зокрема, ст. 185-10 «Злісна непокора законному розпорядженню чи вимозі військовослужбовця або працівника Державної прикордонної служби України або члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону» передбачає накладення на винуватих осіб штрафу або виправні роботи, або адміністративний

арешт; ст.ст. 202 «Порушення прикордонного режиму, режиму в пунктах пропуску через державний кордон України або режимних правил у контрольних пунктах в'їзду-виїзду» та 204-1 «Незаконне перетинання або спроба незаконного перетинання державного кордону України» – штрафи; а ст. 206-1 «Незаконне перевезення іноземців та осіб без громадянства територією України» – штраф та конфіскацію.

Справи про адміністративні правопорушення, передбачені ст.ст. 185-10, 204-1, 206-1 розглядають судді районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів (ст. 221 КУпАП), ст. 202 – органи Державної прикордонної служби України, від їх імені розглядати справи про адміністративні правопорушення і накладати адміністративні стягнення мають право: начальники органів охорони державного кордону та Морської охорони Державної прикордонної служби України та їх заступники; керівники підрозділів органів охорони державного кордону та Морської охорони Державної прикордонної служби України, які безпосередньо виконують завдання з охорони державного кордону України (ст. 222-1 КУпАП).

Так, відповідно до встановленого діючим законодавством порядку, 31.12.2017 р. Військово-Морськими Силами Збройних Сил України у взаємодії з Військовою контррозвідкою Служби безпеки України та Державною прикордонною службою України була припинена спроба контрабанди морем: у територіальному морі України було виявлено судно під прапором Танзанії, яке обґрунтовано підозрювалося у перевезенні незаконних вантажів та слідувало маршрутом Очамчіра (Грузія, невизнана Республіка Абхазія) – Варна (Болгарія). Керуючись положеннями законодавства України, а також *UNCLOS '82* і Конвенції ООН про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин [10], з метою пошуку судна та подальшого стеження за його діями за розпорядженням командного центру ВМС ЗС України у море вийшов ракетний катер «Прилуки». Судно-порушник було виявлено технічними засобами спостереження на траверзі населеного пункту «Курортне» в межах територіального моря України, на виклик не відповідало, тому ракетний катер «Прилуки» розпочав його переслідування. З'ясувавши безперспективність спроби втечі від українського військового катеру, судно вийшло на зв'язок та було опитано згідно з встановленими процедурами. Проте, судно-порушник вимоги зупинитися не виконало. З метою примушення до припинення протиправних дій ракетний катер «Прилуки» відкрив попе-

реджувальний вогонь з артилерійської установки по курсу судна, яке було зупинено та відконвойовано до порту Одеса. Припинення незаконних дій іноземного судна в територіальному морі України здійснювалося за підтримки броньованих артилерійських катерів «Аккерман» та «Бердянськ» з доглядовою командою на борту, а також катера морської охорони Державної прикордонної служби України з представниками СБУ на борту. На затриманому судні було проведено встановлені законодавством процедури та під час перевірки виявлено 1737 ящиків сигарет без акцизних марок. Документи на цей вантаж були відсутні. Крім того, у двох з одинадцяти членів екіпажу були відсутні паспорти моряків [11].

Ці заходи та дії саме і є прикладом застосування передбачених діючим законодавством заходів адміністративного примусу та одним з аспектів здійснення адміністративної юрисдикції України стосовно іноземних та вітчизняних суден у своєму територіальному морі. Останню, на наше переконання, необхідно розглядати у двох розуміннях: *широкому*, як всієї повноти здійснення державного управлінського впливу (законодавча, виконавча, судова влада) на суспільні відносини, здійснюваного як в межах державної території, так і поза нею. Це твердження ґрунтується на широкому розумінні державного управління, а зважаючи, що він не є достатньо поширеним у теорії адміністративного права, то адміністративну юрисдикцію можна також визначити і у *вузькому* розумінні як підзаконну управлінську діяльність органів виконавчої влади щодо здійснення державного управлінського впливу на суспільні відносини на території держави та, у деяких випадках, – поза її межами [12, с. 480]. Звідси адміністративна юрисдикція в прибережних водах – підзаконна управлінська діяльність органів виконавчої влади щодо здійснення державного управлінського впливу на суспільні відносини у внутрішніх водах, територіальному морі, ВЕЗ та, за умови встановлення, – прилеглий зоні.

Норми Закону «Про ВМЕЗ України» є втіленням та основою здійснення адміністративної юрисдикції України в цьому просторі відкритого моря. Та тут знаходить свій прояв той факт, що стосовно морських просторів адміністративна юрисдикція держави через здійснення владних повноважень спеціально уповноважених державних органів поширюється далеко за межі її суходільної території, внутрішніх вод і територіального моря. Підтвердженням цьому є також Положення про порядок охорони суверенних прав України у її виключній

(морській) економічній зоні, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 12.06.1996 р. № 642 [13], нормами якого визначено межі адміністративних повноважень посадових осіб Державної прикордонної служби України, рибоохоронних патрулів Держрибагентства України та органів Мінприроди України під час охорони суверенних прав України у її ВМЕЗ та контролю за реалізацією прав і виконанням у ній зобов'язань інших держав, українських та іноземних юридичних і фізичних осіб, міжнародних організацій.

Необхідно відзначити, що у розглядованій редакції Положення (що міститься на офіційному веб-порталі Верховної Ради України) зазначається про «органи рибоохорони Держкомрибгоспу і органи Мінекобезпеки», тобто реорганізацію цих органів відповідно до змін [Указом Президента України від 16.04.2011 року «Про Державне агентство рибного господарства України» [14] Державне агентство рибного господарства України визнано правонаступником Державного комітету рибного господарства України (п. 2), Указами Президента України від 29.05.2000 р. № 724/2000 «Питання Міністерства екології та природних ресурсів України» [15], від 15.09.2003 р. № 1039/2003 «Про заходи щодо підвищення ефективності державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів» [16], від 27.12.2005 р. № 1842/2005 [17], від 13.04.2011 р. № 452/2011 [18] та постановою Кабінету Міністрів України від 21.01.2015 р. № 32 «Про затвердження Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України» [19] визначено правовий статус Міністерство екології та природних ресурсів України (Мінприроди)] враховано не було та відповідні зміни до Положення не внесені, що слід визнати порушенням правил нормотворчої техніки, які можуть потягнути за собою неправильне розуміння норм діючого законодавства іноземними суб'єктами та ускладнити процес їх застосування.

Нормами Положення передбачено, що, наприклад, посадові особи Державної прикордонної служби під час здійснення охорони ВМЕЗ (п. 2) можуть:

здійснювати такі *заходи адміністративного попередження*: зупиняти і оглядати в установленому порядку судна, інші плавучі засоби, що ведуть промисел риби та інших водних живих ресурсів, пошук, дослідження та операції, пов'язані з таким промислом, й інші роботи у ВМЕЗ, перевіряти документи на здійснення рибного

промислу та інших робіт»; відвідувати, оглядати та перебувати на штучних островах, установках і спорудах, що знаходяться у ВМЕЗ, а також перевіряти документи, які засвідчують право на проведення робіт і спорудження штучних островів, установок, споруд і встановлення зон безпеки навколо них; вимагати від судна інформацію, необхідну для встановлення факту порушення вимог законодавства України або міжнародного права щодо запобігання забрудненню морського середовища, та проводити огляд судна з цією метою; безплатно користуватися транспортними послугами та засобами зв'язку промислових суден іноземних держав, які здійснюють рибний промисел або інші роботи у ВМЕЗ України згідно з діючими угодами або дозволами;

заходи адміністративного припинення: тимчасово забороняти (зупиняти) морські наукові дослідження, які проводяться з порушенням вимог законодавства про ВМЕЗ, або припиняти їх у випадках, передбачених законодавством»; призупиняти або припиняти рибний промисел та інші роботи у разі порушення законодавства про ВМЕЗ або відсутності дозволу (погодження) на їх проведення; складати протоколи про вчинення порушення у ВМЕЗ; затримувати судна, що допускають порушення законодавства України або норм міжнародного права, і доставляти їх в один із відкритих для заходження іноземних невійськових суден портів України;

заходи адміністративної відповідальності: застосовувати штрафні санкції у випадках, передбачених законодавством про ВМЕЗ. Законом «Про ВМЕЗ України» передбачені конкретні склади правопорушень та санкції за їх вчинення:

незаконна промислова діяльність (ст. 22; штраф або/та конфіскація засобів і знарядь, із застосуванням яких вчинено порушення; в залежності від тяжкості, штраф 440–4400 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян);

порушення правил безпечної експлуатації споруд (ст. 23; у залежності від тяжкості, штраф 270–4400 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян);

незаконна експлуатація природних ресурсів (ст. 24; штраф або/та конфіскація засобів і знарядь, із застосуванням яких вчинено порушення, з безоплатним вилученням незаконно видобутих ресурсів; в залежності від тяжкості, штраф 440–6600 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян);

незаконне ведення морських наукових досліджень (ст. 25; у залежності від тяжкості, штраф 90–2600 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян);

забруднення морського середовища (ст. 26; штраф або/та конфіскація морського, повітряного судна або споруди, з якої вчинено забруднення; в залежності від тяжкості, штраф 660 – 6600 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян).

Передбачені Законом «Про ВМЕЗ України» санкції за вчинення правопорушень відповідають ч. 3 ст. 73 *UNCLOS*'82 у тому, що покарання, які накладаються прибережною державою за порушення законів і правил рибальства у ВЕЗ, не можуть включати тюремне ув'язнення, за відсутністю домовленості заінтересованих держав про зворотнє, або будь-яку іншу форму особистого покарання.

На Мінприроди покладене здійснення більшості з перелічених заходів адміністративного примусу (крім складання протоколів про вчинення порушення у ВМЕЗ та затримання суден, що допускають порушення законодавства України або норм міжнародного права, і доставлення їх до одного із відкритих для заходження іноземних невійськових суден портів України).

Посадові особи Держрибагенства України здійснюють: зупинення та огляд суден, що ведуть рибний промисел та інші роботи у ВМЕЗ, та перевірку відповідних документів; призупинення або припинення рибного промислу та інших робіт у разі порушення законодавства про ВМЕЗ або відсутності дозволу (погодження) на їх проведення; застосовують штрафні санкції та мають право безплатно користуватися транспортними послугами та засобами зв'язку промислових суден іноземних держав, які здійснюють рибний промисел або інші роботи у ВМЕЗ України згідно з діючими угодами або дозволами.

Таким чином, норми Положення втілюються у практику через здійснення повноважень спеціально уповноважених державних органів виконавчої влади (Мінприроди та Держрибагенства України) та правоохоронного органу спеціального призначення (Державної прикордонної служби України) за межами території України, їх дії є різновидом адміністративного примусу у ВМЕЗ України. Також, ці заходи цілком відповідають нормі ст. 73 *UNCLOS*'82, що прибережна держава на здійснення своїх суверенних прав на розвідку, експлуатацію, збереження живих ресурсів і управління ними у ВЕЗ може вживати таких заходів, включаючи огляд, інспекцію, арешт і судовий розгляд,

які можуть бути необхідними для забезпечення дотримання законів і правил, прийнятих нею відповідно до цієї Конвенції.

Інструкцією про застосування зброї, бойової техніки, озброєння кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України, затвердженою наказом Адміністрації Держкордонслужби від 21.10.2003 р. № 200, передбачено порядок застосування спеціальних засобів при охороні ВМЕЗ України. Отже, дія цього нормативного акта, яким встановлюється порядок застосування спеціальних засобів (що слід розглядати як засіб адміністративного примусу, зокрема адміністративного припинення) також поширюється за межі території України і є заходами адміністративного припинення. Так, зброю кораблів (катерів) Морської охорони Державної прикордонної служби України у ВМЕЗ дозволяється застосовувати: без попередження – для: 1) відбиття збройного нападу (подання допомоги для відбиття збройного нападу) на кораблі (катери) та судна Державної прикордонної служби України або на інші судна України; 2) припинення збройного опору з боку суден-порушників законодавства про ВМЕЗ України під час їх зупинки та затримання. Після попереджувальної стрільби – для: 1) затримання суден-порушників законодавства про ВМЕЗ України в разі невиконання вимоги зупинитися, якщо судно намагається зникнути, а інші можливості для його зупинення вичерпані; 2) припинення явно ворожих дій з боку іноземних суден проти українських надводних та підводних об'єктів.

Дієвість норм вітчизняного законодавства про режим ВМЕЗ України засвідчують справи про притягнення до відповідальності осіб, що вчиняють правопорушення, та накладені на порушників стягнення. Так, у 2016 р. апеляційний суд м. Одеси конфіскував на користь держави турецьку рибпромислову шхуну «ZOR», затриману під час незаконного промислу у ВМЕЗ України, капітана судна зобов'язали відшкодувати пов'язані з затриманням витрати в сумі 455 тис. грн. Крім того, було конфісковано близько 15 км сіток, як знаряддя лову. Цю шхуну 22.03.2016 р. у ВМЕЗ України виявив корабель морської охорони «Поділля» Одеського загону морської охорони. Вона перебувала в районі зосередження камбали калкан, яка йшла на нерест. Прикордонники затримали шхуну за підозрою в незаконному вилові риби і відконвоювали до порту Одеси. Цю ж шхуну, але під керу-

ванням іншого капітана, морські прикордонники вже затримували у 2015 році. Тоді, після розгляду апеляції турецької сторони, судно було повернуто власнику [20].

Проте, на жаль, законодавство, яким визначено межі дії адміністративної юрисдикції України у її ВМЕЗ, поряд зі своєю продуктивністю та відповідністю *UNCLOS'82*, все ж потребує суттєвого удосконалення. Так, невідкладних нормотворчих робіт вимагає значний перелік видів діяльності в цьому прибережному морському просторі: здійснення свобод судноплавства і польотів, прокладання підводних кабелів і трубопроводів, інших правомірних з точки зору міжнародного права видів використання ВМЕЗ України; спорудження, експлуатації та використання штучних островів, установок і споруд для морських наукових досліджень, розвідки і розробки природних ресурсів, а також інших економічних цілей (виробництва енергії шляхом використання води, течій і вітру) у ВМЕЗ України, і зон безпеки навколо них; проведення морських наукових досліджень у ВМЕЗ України. А зважаючи на затратність та складність діяльності з економічної розвідки та розробки ВМЕЗ – виробництва енергії шляхом використання води, течій і вітру – необхідно також передбачити й податкову підтримку цих видів діяльності. Адже вироблення енергії завдяки екологічно чистим технологіям уповільнить негативний вплив глобального потепління на екологічну ситуацію не лише в Україні, а й у всій Європі і на надасть потужного поштову забезпеченню енергонезалежності України. Одними з найбільших проєктів щодо виробництва енергії шляхом використання вітру в морських просторах біля Європи сьогодні є проєкти у Північному морі (за домовленістю керівництва Данії, Бельгії та Німеччини планується побудова вітроелектростанції загальною потужністю в 60 ГВт, що уп'ятеро більше, ніж сумарна потужність всіх електростанцій такого типу. Також, компанія «TenneT TSO» з Німеччини, «Energinet» з Данії і «TenneT TSO» з Нідерландів уклали договір на будівництво величезної вітроелектростанції в Північному морі – під назвою «WindPowerHub», сумарна потужність якої буде дорівнювати 70–100 ГВт. Перший етап – електрична станція «PowerLink Island» (30 ГВт) буде готова до 2035 року) [21] та біля узбережжя Великої Британії (має назву «London Array» і заплановану потужність 1 ГВт) [22]. Реалізацією цих проєктів займаються міжнародні концерни за підтримки урядів країн-учасниць, а їх орієнтовна вартість сягає кількох мільярдів євро. Проте це – інвести-

ції у майбутнє, що не обумовлюють швидкої окупності та отримання прибутків у короткій перспективі, проте стануть надійною основою енергонезалежності держав через невичерпність та екологічність ресурсу – вітру – використовуваного для виробництва такої енергії.

Таким чином, адміністративний примус у прибережних водах України має прояв у здійсненні різних заходів адміністративного попередження, припинення та відповідальності. Їх здійснення покладатиметься на ряд спеціально уповноважених органів держави, а практика застосування наданих їм повноважень свідчить про дієвість та ефективність здійснюваної ними роботи. Поряд з цим, окремі напрями державного управлінського впливу на суспільні відносини, що виникають у прибережних водах України, особливо у виключній (морській) економічній зоні, потребують невідкладних нормотворчих робіт та розробки плану заходів щодо податкового підтримання робіт з виробництва енергії шляхом використання води, течій і вітру, що може стати одним з вагомих важелів забезпечення енергонезалежності нашої держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Див.: Ківалов С. В. Портові збори в Україні: пошук оптимальної моделі конкурентної тарифної політики // *Lex Portus*. 2017. № 1. С. 5-21; Ківалов С. В. Адміністрація морських портів України: чи не зайва структура? // *Lex Portus*. 2017. № 2. С. 5-20; Ківалов С. В. Свободные экономические зоны в Одесском регионе: традиции и новации // *Lex Portus*. 2016. № 1. С. 5-23.
2. Конвенция ООН по морскому праву, 1982 // *Бюллетень международных договоров*. 1998. № 1. С. 3-168.
3. Про державний кордон України. Закон України від 04.11.1991 р. // *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 2. Ст. 5.
4. Про виключну (морську) економічну зону України: Закон України від 16.05.1995 р. // *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 21. Ст. 152.
5. Ківалов С. В., Біла Л. П. Адміністративне право України: навч.-метод. посібник.– Одеса: Юрид. л-ра, 2002. 312 с.
6. Правила плавання і перебування в територіальному морі, внутрішніх водах, на рейдах та в портах України іноземних військових кораблів, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 16.05.1996 р. № 529. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/529-96-p>
7. Обов'язкові постанови по морському порту Одеса, затверджені наказом державного підприємства «Адміністрація морських портів України» від 22.12.2015 р. № 266. URL: <http://www.port.odessa.ua/images/compulsory-regulations.pdf>; Обов'язкові постанови по морському порту Южний, затверджені наказом державного підприємства «Адміністрація морських портів України» від 25.04.2016 р.

- № 126. URL: <http://www.uspa.gov.ua/images/25.04.2016.pdf>; Обов'язкові постанови по морському порту Миколаїв, затверджені наказом державного підприємства «Адміністрація морських портів України» від 13.12.2016 р. № 451. URL: http://www.uspa.gov.ua/images/registers_seaport_ukraine/Niko.pdf тощо
8. Інструкція про застосування зброї, бойової техніки, озброєння кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України, затверджена наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України від 21.10.2003 р. № 200 // Офіційний вісник України. 2003. № 43. Ст. 2287.
 9. Кодекс України про адміністративні правопорушення, 1984. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/print>
 10. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, 1988. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_096
 11. ВМС ЗС України. Офіційна сторінка у соціальній мережі Facebook. URL: https://www.facebook.com/pg/navy.mil.gov.ua/posts/?ref=page_internal; В Черноморі задержали іностранине судно контрабандой. URL: <https://focus.ua/country/388273/>; Катер ВМС України открьл огонь из артиллерии, преследуя судно-нарушитель. URL: <http://real-vin.com/kater-vms-ukrainy-otkryl-ogon-iz-artillerii-presleduja-sudno-narushitel>.
 12. Аверочкина Т. В. Концепція адміністративної юрисдикції государства в морських пространствах. Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15–16 травня 2015 р.): у 2 т. Т. 1. – Одеса: Юрид. л-ра, 2015. С. 478–480.
 13. Положення про порядок охорони суверенних прав України у її виключній (морській) економічній зоні, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 12.06.1996 р. № 642. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/642-96-p>
 14. Про Державне агентство рибного господарства України: Указ Президента України від 16.04.2011 р. № 484/2011 // Офіційний вісник України. 2011. № 31. Ст. 1324.
 15. Питання Міністерства екології та природних ресурсів України: Указ Президента України від 29.05.2000 р. № 724/2000 // Офіційний вісник України. 2000. № 22. Ст. 890 (втр. чин.).
 16. Про заходи щодо підвищення ефективності державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів: Указ Президента України від 15.09.2003 р. № 1039/2003 // Офіційний вісник України. 2003. № 38. Ст. 2023 (втр. чин.)
 17. Про Положення про Міністерство охорони навколишнього природного середовища України: Указ Президента України від 27.12.2005 № 1842/2005 // Офіційний вісник України. 2005. № 52. Ст. 3257 (втр. чин.).
 18. Про Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України: Указ Президента України від 13.04.2011 р. № 452/2011 // Офіційний вісник України. 2011. № 29. Ст. 1258.

19. Про затвердження Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України: постанова Кабінету Міністрів України від 21.01.2015 р. № 32 // Офіційний вісник України. 2015. № 10. Ст. 266.
20. В Одессе конфисковали турецкую шхуну за вылов рыбы в украинских водах. URL: <https://strana.ua/news/13590-odesskij-sud-vynes-reshenie-o-konfiskacii-tureckoj-shhuny-za-nezakonnyj-vylov-ryby-v-ukrainskoj-akvatorii-gospogransluzhba.html>; Турецкую шхуну конфисковали в пользу Украины за лов рыбы в водах Одессы. URL: <http://1tv.od.ua/news/6412>
21. Гигантские ветряные электростанции будут построены в Северном море. URL: https://agrarnik.com/index.php?option=com_k2&view=item&id=4217:гигантские-ветряные-электростанции-будут-построены-в-северном-море&Itemid=416
22. Ветряки в море. Крупнейшая ветряная электростанция в мире. URL: <https://masterok.livejournal.com/1147323.html>

